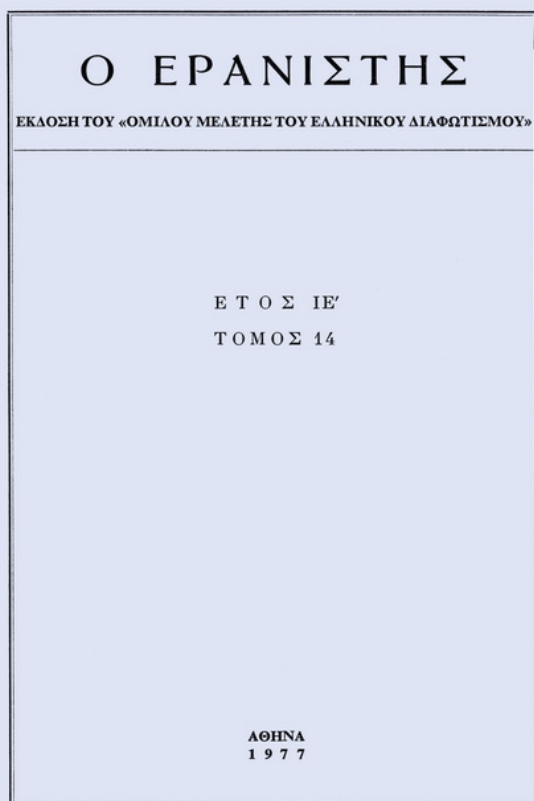

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Αποκατάσταση χρονολογίας στην Bibliographie
Hellénique του Έ. Legrand

Πάνος Βασιλείου

doi: [10.12681/er.378](https://doi.org/10.12681/er.378)

To cite this article:

Βασιλείου Π. (1977). Αποκατάσταση χρονολογίας στην Bibliographie Hellénique του Έ. Legrand. *The Gleaner*, 14, 206–208. <https://doi.org/10.12681/er.378>

**ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΤΗΝ BIBLIOGRAPHIE HELLÉNIQUE TOY É. LEGRAND**

Στόν πέμπτο τόμο τῆς Bibliographie Hellénique τοῦ 17ου αἰώνα καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 2, 3 καὶ 4 (σ. 2 - 3) βιβλιογραφοῦνται, ἀντίστοιχα, οἱ ἐκδόσεις: «'Απολλώνιος», «Γαδάρου, λύκου κι ἀλουποῦς διήγησις ὥραϊα» («Φυλλάδα τοῦ γαδάρου») καὶ 'Ιμπέριος ὡς ἐκδόσεις τοῦ 1601.

Τὰ σχετικὰ λήμματα τῆς βιβλιογράφησης εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

2. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ 'Ενετήσι. Παρὰ Πέτρον, νιόϋ τοῦ ποταί. Χριστοφόρου τοῦ τζανέτου. αχω.

(A la fin :) 'Ενετήσι. Παρὰ Πέτρον, νιόϋ τοῦ ποταί Χριστοφόρου τοῦ τζανέτου. αχω.

3. ΓΑΔΑΡΟΥ ΛΥΚΟΥ Κιαλονποῦς, διήγησις ὥραϊα.

(Au verso du dernier feuillet :) 'Ενετήσιν. Παρὰ 'Αντωνίω τῷ Πινέλλω. αχω.

4. ΗΜΠΕΡΙΟΥ 'Ενετήσιν, Παρὰ 'Αντωνίω τῷ Πινέλλω. αχω.

(Au verso du dernier feuillet :) 'Ενετήσι. Παρὰ 'Αντωνίω τῷ Πινέλλω. αχω.

Ἡ χρονολογία αχω, ὅπως αὐτὴ ἀναγράφεται στὶς παραπάνω ἐκδόσεις, εἶναι ἀδιανόητη γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀρίθμηση, ἀφοῦ τὸ ἐλληνικὸ σημεῖο χ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀραβικὸ ψηφίο 600 καὶ τὸ ω στὸ 800. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὁδήγησε τὸν Legrand στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ παρουσία τοῦ ω στὸν ἐλληνικὸ ἀριθμὸ αχω ὀφείλεται σὲ τυπογραφικὸ λάθος· ὅτι, δηλαδή, ὁ τυπογράφος στοιχειοθέτησε τὸ ω στὴ θέση ἄλλου στοιχείου, καὶ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Legrand αὐτὸ πρέπει νὰ ἦταν τὸ α, πὺ εἶναι καὶ τὸ ὀπτικὰ πλησιέστερο στοιχεῖο πρὸς τὸ ω¹. Μὲ αὐτὴν τὴ σκέψη χρονο-

1. *Bibliographie Hellénique... au dix-septième siècle*, τ. Ε', Παρίσι 1903, σ. 2 : «A mon avis, on se trouve simplement en présence

d'une erreur due à l'ignorance des imprimeurs vénitiens peu familiarisés avec le grec. Je ne serais pas éloigné d'admettre que l'ouvrier

λόγησε τις παραπάνω εκδόσεις στα 1601² και τις ενσωμάτωσε στην ΒΗ του 17ου αιώνα.

Η παρουσία του ω στη χρονολογία αχω μπορεί με την πρώτη ματιά να ξαφνιάζει, όμως δεν είναι άδικαιολόγητη και δεν αποτελεί τυπογραφικό λάθος του είδους που πίστεψε ο Legrand. Για να το αποδείξω, παραθέτω δύο λήμματα, από τον δεύτερο τόμο της ΒΗ του 15ου και 16ου αιώνα (σ. 141 - 142), όπου παρατηρείται παραπλήσιο φαινόμενο :

232. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπεται ἐνετίησιν, Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Πινέλῳ, ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῦ, ἐπιμελεία δὲ καὶ ἐπιδιορθώσει, Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθήρων. Ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας αχῶ. ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΕ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

[Au f. 122 v°.] *ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ.* Παρὰ Ἀντωνίου τοῦ Πινέλου· αχῶ.

234. ΤΡΙΩΔΙΟΝ. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπεται Ἐνετίησι παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Πινέλῳ. ἀναλώμασι μὲν τοῖς αὐτοῦ, ἐπιμελεία δὲ καὶ ἐπιδιορθώσει, Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθήρων. αχῶ.

[Au. f. 247 v°.] *ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ.* Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Πινέλῳ. αχῶ³.

Εἶναι φανερό ὅτι στα παραπάνω δύο παραδείγματα τὸ ω, ὡς ἐκθέτης τοῦ σημείου χ, δὲν ἀποτελεῖ ἀριθμητικὸ σημεῖο ἀλλὰ πτωτικὴ κατάληξη γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ δοτικὴ πτώση τῆς χρονολογίας⁴ : χιλιοστῶ ἐξακοσιοστῶ. Τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο ἡ πρόταξη τῆς δοτικῆς («Ἔτει...»)⁵ πρὶν ἀπὸ τὴ χρονολογία στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο παραδείγματα.

Ἡ παραπάνω διαπίστωση μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ παρουσία τοῦ ω στη χρονολογία αχω τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἀπολλώ-

typographe a eu sous les yeux la date αχχ (1601), dont le second α, mal formé, a été pris pour un ω».

2. Ἡ ὑπόθεση τοῦ Ingram Bywater γιὰ χρονολόγησή τους στα 1624 εἶναι τελείως ἀπίθανη. Βλ. αὐτ. : «Ingram Bywater soupçonne que ω, 24e lettre de l'alphabet, pourrait bien tenir de κδ' et αχω signifier αχκδ' (1624)».

3. Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ διαφορετικῆς χρονολογίας στὴ σελίδα τίτλου καὶ στὸ τελευταῖο τυπογραφικὸ φύλλο, βλ. Φ. Ἡλιού, *Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Α' Τὰ βιβλιογραφικά κατὰ*

λοιπα τοῦ Ε. Legrand καὶ τοῦ H. Pernot (1515-1799), Ἀθήνα 1973, σ. 25.

4. Ἡ ἀπουσία τῆς ὑπογεγραμμένης εἶναι συχνὴ στὶς λαϊκὲς βενετικὲς ἐκδόσεις. Γιὰ παράδειγμα βλ. τὴν ἀναγραφὴ τῆς δοτικῆς Ἀντωνίων Πινέλ(λ)ω στα προηγούμενα παραθέματα.

5. Ἡ δοτικὴ αὐτὴ, συχνὴ στὶς βενετικὲς ἐκδόσεις, ἀπαντᾷ μὲ τις ἐξῆς στερεότυπες μορφές : «Ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας», «Ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ κν ἡμῶν Ἰῶ Χῶ», «Ἔτει σωτηρίου».

νιου, τῆς Φυλλάδας τοῦ γαδάρου καὶ τοῦ Ἱμπερίου ἔχει τὸν ἴδιο λειτουργικὸ χαρακτήρα μὲ τὸ ὦ τῆς χρονολογίας αὐτῶ στὴν ἔκδοση τοῦ Πεντηκοσταρίου καὶ τοῦ Τριωδίου⁶. Ἀκόμη, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μᾶς ὅτι οἱ δύο ἀπὸ τὶς τρεῖς ἐκδόσεις (Φυλλάδα τοῦ γαδάρου, Ἱμπεριος), ποὺ παρουσιάζουν τὸ ἀδιανόητο μέχρι σήμερα ὡ στὴ χρονολογία αὐτῶ προέρχονται ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἀντωνίου Πινέλλου ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται ἐπίσης οἱ δύο ἐκδόσεις (Πεντηκοστᾶριον, Τριώδιον) τὶς ὁποῖες χρησιμοποίησα ὡς ἀποδεικτικὰ παραδείγματα. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ὡ δίπλα στὸ ἀριθμητικὸ σημεῖο χ καὶ ὄχι ὡς ἐκθέτης τοῦ ἥ ἢ ἀπουσία τῆς περισπωμένης ἀπὸ τὸ ὡ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζει, ὅταν μάλιστα γνωρίζουμε τὴν ὀρθογραφικὴ ἀδυναμία τῶν ἐπιμελητῶν καὶ στοιχειοθετῶν τῶν πρώτων λαϊκῶν βενετικῶν ἐκδόσεων.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω πιστεύω νὰ ἔγινε φανερὸ ὅτι τὸ τυπογραφικὸ λάθος ποὺ ὑπάρχει στὴ χρονολογία αὐτῶ δὲν ἔγκειται στὴ λαθοςμένη στοιχειοθέτηση τοῦ ὡ ἀντὶ τοῦ α, ὅπως πίστεψε ὁ Legrand, ἀλλὰ στὸ τυπογραφικὸ μέγεθος τοῦ στοιχείου ὡ καὶ στὴν τοποθέτησή του δίπλα στὸ χ καὶ ὄχι ὡς ἐκθέτης τοῦ. Ἐπομένως, οἱ ἐκδόσεις τοῦ Ἀπολλωνίου, τῆς Φυλλάδας τοῦ γαδάρου καὶ τοῦ Ἱμπερίου πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν στὰ 1600 καὶ σὲ μελλοντικὴ ἐπανεκδοση τῆς ΒΗ νὰ ἐνσωματωθοῦν στοὺς τόμους τῆς γιὰ τὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα, ὅπου εἶναι ἐνσωματωμένες ὅλες οἱ ἄλλες ἐκδόσεις τοῦ 1600.

Θεσσαλονίκη

Πάνος Βασιλείου

6. Ἔτσι ἐπιβεβαιώνεται σήμερα ἡ ὑπόθεση ποὺ εἶχε κάνει παλιότερα ὁ

Κ. Τσαντσάνογλου. Βλ. *Περὶ ὄνου*. «Ἑλληνικά» 24 (1971) 63 σημ. 3.